

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.3.87](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.87)

УДК 336.6

*Ж. В. Прокопенко,
к. е. н., доцент кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир
ORCIDID:0000-0002-1844-5329*

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ

*Zh.V. Prokopenko
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economic Security,
Public Administration and Administration,
Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr*

SYSTEM OF GENERALIZED INDICATORS OF PERFORMANCE ACTIVITIES BY MAIN TYPES OF NON-BANKING FINANCIAL INSTITUTIONS

Враховуючи специфіку функціонування небанківських кредитних установ у статті зроблено акцент на забезпеченні їх конкурентоспроможності обґрунтовано актуалізацію використання неформалізованих методів економічного аналізу, зокрема методу експертних оцінок. Досліджено питання управління ризиками небанківських фінансових установ. Визначено завдання системи управління ризиками, що полягають у: виявленні, оцінці та систематизації значущих ризиків, а також контролю за їх рівнем; забезпеченні ефективного розподілу ресурсів для оптимізації співвідношення ризику/прибутковості; оцінці достатності капіталу покриття значних ризиків; тестуванні стійкості установи по відношенню до внутрішніх та зовнішніх факторів ризику. У статті визначено етапи побудови «карти ризиків» небанківських фінансових установ, які включають в себе: розробку заходів, спрямованих на недопущення реалізації ризиків, або зменшенні шкоди, що може виникнути в результаті реалізації ризиків, графічне зображення карти ризиків, розробку таблиці експертних оцінок, визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків. Розроблено «Каталог ризиків небанківських фінансових установ». В якості робочих документів аналітика (іншого суб'єкта економічного аналізу діяльності небанківських фінансових установ) запропоновано формування «Карти ризиків» для різних видів фінансових установ (страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок, лізингових компаній тощо), а також розроблено робочі документи аналітика для етапу планування та форма внутрішнього звіту за результатами аналізу діяльності небанківської фінансової установи.

Non-bank financial institutions are an important element of the financial services market, necessary to ensure the diversification of its operation, stability and sustainability. Accordingly, the activity of this segment depends on the efficiency of resource management and liabilities of such institutions, which is guaranteed by the analytical support of the management process and the basis of the developed methodology for analyzing the activities of non-bank financial institutions. Taking into account the specifics of the functioning of non-bank credit institutions, the article emphasizes the need to ensure their competitiveness, the actualization of the use of informal methods of economic

analysis, in particular the method of expert assessments. The issue of risk management of non-banking financial institutions is studied. The tasks of the risk management system are defined, which are: identification, assessment and systematization of significant risks, as well as control over their level; ensuring efficient allocation of resources to optimize the risk / return ratio; assessment of capital adequacy to cover significant risks; testing the stability of the institution in relation to internal and external risk factors. The article identifies the stages of building a "risk map" of non-bank financial institutions, which include: development of measures to prevent risks or reduce the damage that may arise from the implementation of risks, graphic representation of the risk map, development of expert assessment tables, definition internal and external risks. The "Catalog of risks of non-banking financial institutions" has been developed. As working documents of the analyst (another subject of economic analysis of non-bank financial institutions) proposed the formation of "Risk Map" for different types of financial institutions (insurance companies, private pension funds, mutual funds, credit unions, leasing companies, etc.), as well as the working documents of the analyst for the planning stage and the form of the internal report on the results of the analysis of the activity of the non-bank financial institution were developed.

Ключові слова: *ризик; небанківські фінансові установи; ризик діяльності небанківських фінансових установ; методи економічного аналізу; карта ризиків.*

Keywords: *risks; non-banking financial institutions; risks of non-banking financial institutions; methods of economic analysis; risk map.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день не існує єдиної методики оцінки результатів діяльності небанківських фінансових установ, саме тому особливо актуальним постає питання аналізу результатів діяльності небанківських фінансових установ, що включає в себе розрахунок показників, що характеризують діяльність установи, їх порівняння з нормативними або з середньогалузевими значеннями, а також визначення ризиків. Враховуючи специфіку функціонування небанківських кредитних установ та акцент на забезпеченні їх конкурентоспроможності особливо актуальним постає питання використання неформалізованих методів економічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методології економічного аналізу окремих видів небанківських фінансових установ досліджували Кашена Н. Б., Цуканова О. В., Гаркуша Н. М., Поплавський, О. О., Ремига С. П., Буянова Т.І., проте питання управління ризиками небанківських фінансових не досліджувалося,

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз особливостей управління ризиками діяльності небанківських фінансових

Виклад основного матеріалу дослідження. Стецюк Л.С. зазначає, що «в процесі аналізу будь-якого економічного об'єкта необхідно враховувати дію економічних законів і умов, у яких знаходиться об'єкт; виявляти загальні тенденції розвитку, характер взаємозв'язку показників, внутрішні відхилення та їх причини, об'єктивні та суб'єктивні фактори, кількісний та якісний вплив кожного з них; опрацювати заходи по реалізації позитивних і ліквідації негативних тенденцій. Розв'язання таких складних аналітичних задач здійснюють за допомогою великої кількості прийомів і способів дослідження, що залежать від мети та завдань аналізу. Але аналітикам необхідно орієнтуватись не лише в прийомах та способах дослідження, а перш за все, знати методичні підходи до вирішення тих чи інших аналітичних задач, тобто науковий метод аналізу» [3].

Кулик А. В. зазначає, що «неформалізовані методи не мають чіткого алгоритму реалізації та не передбачають процесу подання інформації у формалізованому вигляді. До них належать евристичні методи — спеціальні неформалізовані методи отримання нових знань, виявлення нової важливої інформації та генерації варіантів розв'язання завдань, що ґрунтуються на притаманній людині здатності до творчого, нестандартного мислення, на логіці, інтуїції, здоровому глузді та досвіді дослідника. До них належать методи “мозкового штурму”, “конференції ідей”, асоціацій і аналогій, контрольних запитань, інверсії, колективного блокноту, типології, “павутина”, номінальної групи, Дельфі, метод морфологічного аналізу та ін» [2].

На нашу думку, для здійснення ефективного економічного аналізу діяльності небанківських фінансових установ особливо актуальним постає такий неформальний метод економічного аналізу як метод експертних оцінок, який включає в себе наступні етапи:

1. Формування групи експертів.
2. Опитування експертів.
3. Обробка даних опитування.

Метод експертних оцінок передбачає використання логічних, статистичних та математичних процедур, за допомогою яких експерт може інтуїтивно визначити ризики.

Для проведення дослідження за допомогою методу експертних оцінок необхідно:

- сформувати склад групи експертів;

- здійснити вибір методів проведення дослідження;
- скласти анкети для експертів;
- проаналізувати отримані результати;
- оформити робочу документацію;
- зробити висновки.

Методів експертних оцінок дозволить визначити місце суб'єктів у зовнішньому середовищі, визначити конкурентну позицію та конкурентні переваги, а враховуючі низький рівень довіри населення, оцінити ризики, в тому числі, репутаційні. Тобто даний метод є важливим для системи управління ризиками, зокрема допомагає їх встановити та оцінити.

Завдання системи управління ризиками полягають у:

- виявленні, оцінці та систематизації значущих ризиків, а також контролю за їх рівнем;
- забезпеченні ефективного розподілу ресурсів для оптимізації співвідношення ризику/прибутковості;
- оцінці достатності капіталу покриття значних ризиків;
- тестуванні стійкості установи по відношенню до внутрішніх та зовнішніх факторів ризику.

Тобто на сьогоднішній день питання управління ризиками небанківських фінансових установ є особливо актуальним та потребує удосконалення. З цією метою, в якості, робочих документів аналітика (іншого суб'єкта економічного аналізу діяльності небанківських фінансових установ) необхідність вбачаємо у формуванні «Карти ризиків» для різних видів фінансових установ (страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок, лізингових компаній тощо), адже важливим етапом в аналізі діяльності небанківських фінансових установ є визначення небезпечних, проблемних аспектів діяльності, в свою чергу ефективним інструментом управління ризиками виступає «Карта ризиків».

Бахтігозіна Е. І. зазначає, що «одним з найпоширеніших підходів до постановки системи внутрішнього контролю є підхід на підставі карти ризиків. Суть підходу на підставі карти ризиків полягає у створенні працюючої системи управління ризиками з метою своєчасного запобігання та мінімізації несприятливих наслідків недосягнення компанією цілей упорядкованого та ефективного ведення фінансово-господарської діяльності, у тому числі досягнення фінансових та операційних показників, збереження активів» [1].

Карта ризику небанківських фінансових установ – це опис (графічний і текстовий) певної кількості ризиків небанківської фінансової установи, що розміщений у таблиці і перенесений на графік, де з однієї осі зазначений розмір втрат, а, по іншій – ймовірність їх виникнення.

Процес побудови системи внутрішнього контролю на основі карти ризиків будується як послідовне виконання наступних етапів:

- 1) виявлення ключових бізнес-процесів, щодо яких доцільно впровадити процедури внутрішнього контролю;
- 2) опис ключових бізнес-процесів;
- 3) визначення та ідентифікація ризиків, властивих ключовим бізнес-процесам;
- 4) оцінка ризиків;
- 5) встановлення меж прийнятності ризиків;
- 6) розкриття інформації про виявлені ризики;
- 7) розробка та впровадження ефективних контрольних заходів щодо управління ризиками, що знаходяться вище за межі прийнятності [1].

На нашу думку, етапи побудови «Карти ризиків» небанківських фінансових установ відображено на рис 1.

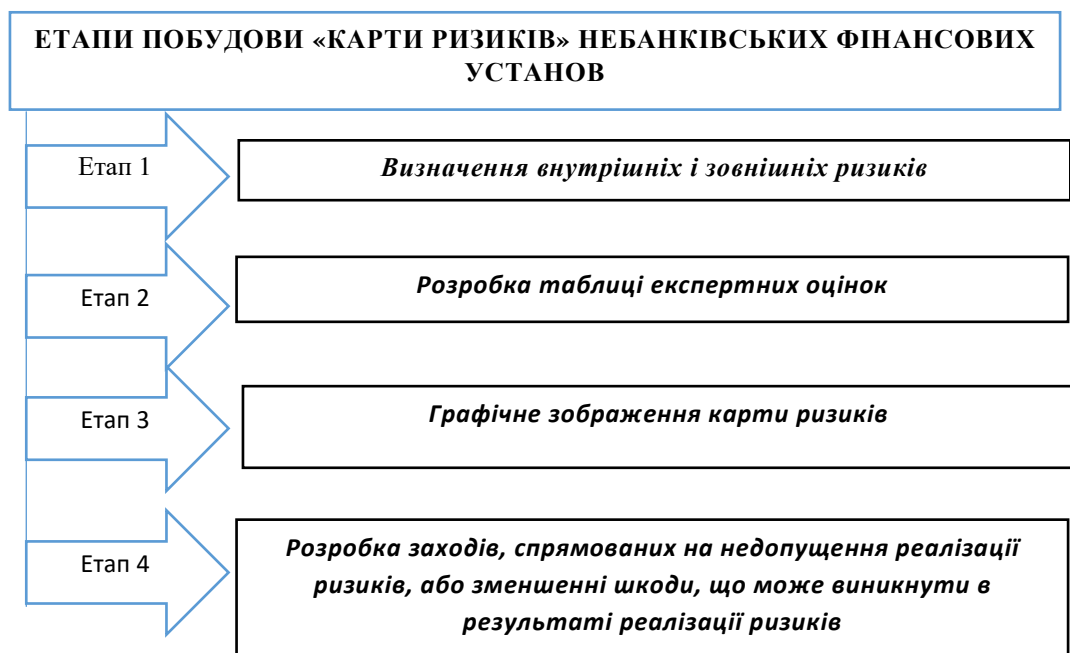

Рис. 1. Етапи побудови «Карти ризиків» небанківських фінансових установ

За допомогою карти ризиків повинен бути проаналізований кожен окремий ризик. Слід відзначити, що кожному виду небанківської фінансової установи притаманні свої особливі види ризиків. Нами розроблено та представлено в таблиці «Каталог ризиків в залежності від класифікаційних ознак небанківських фінансових установ».

Таблиця 1.
Каталог ризиків небанківських фінансових установ

ВИД НЕБАНКІВСЬКОЇ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ	РИЗИКИ ДІЯЛЬНОСТІ
<u>СТРАХОВА КОМПАНІЯ</u>	Бухгалтерський ризик; Ризик фінансової стійкості (ризик достатності капіталу); Ризик платоспроможності; Валютний ризик; Ризик ліквідності; Ризик конкуренції; Ризик, пов'язаний із державними органами; Недостатність тарифів щодо збитковості страхового портфеля; Фінансові ризики, у т. ч. кредитний, процентний, валютний; Неотримання платежів, передбачених договорами; Позови у відповідь; Недостатність страхових резервів, кумуляція збитків; Інфляційний ризик; Управлінські помилки; Зміна законодавчої бази.
<u>НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ</u>	Бухгалтерський ризик; Ризик фінансової стійкості (ризик достатності капіталу); Ризик платоспроможності; Валютний ризик; Ризик ліквідності; Недосконалість використовуваних технологій; Зміна вартості фінансових інструментів; Демографічний ризик; Ризик конкуренції; Ризик, пов'язаний із державними органами; Позови у відповідь; Інфляційний ризик; Управлінські помилки; Нечітке державне регулювання ринку; Зміна законодавчої бази.
<u>ЛОМБАРДИ</u>	Бухгалтерський ризик; Ризик фінансової стійкості (ризик достатності капіталу); Ризик платоспроможності; Валютний ризик; Ризик ліквідності; Ризик конкуренції; Ризик, пов'язаний із державними органами; Фінансові ризики, у т. ч. кредитний, процентний, валютний; Неотримання платежів, передбачених договорами; Позови у відповідь; Недостатність страхових резервів, кумуляція збитків; Інфляційний ризик; Управлінські помилки; Зміна законодавчої бази; Ризик отримання краденого предмета; Ризик отримання підробленого предмета; Високий ризик пограбувань.
<u>КРЕДИТНІ СПІЛКИ</u>	Бухгалтерський ризик; Ризик фінансової стійкості (ризик достатності капіталу); Ризик платоспроможності; Валютний ризик; Ризик ліквідності; Ризик конкуренції; Ризик, пов'язаний із державними органами; Кредитний ризик; Процентний ризик; Валютний ризик; Неотримання платежів, передбачених договорами; Позови у відповідь; Недостатність резервів, кумуляція збитків; Інфляційний ризик; Управлінські помилки; Зміна законодавчої бази
<u>ЛІЗИНГОВІ КОМПАНІЇ</u>	Бухгалтерський ризик; Ризик фінансової стійкості (ризик достатності капіталу);

	Ризик платоспроможності; Валютний ризик; Ризик ліквідності. Ризик конкуренції; Ризик, пов'язаний із державними органами; Кредитний ризик; Кредитний ризик контрагенту; Ризик концентрації на одного лізингоодержувача або групу; Ризик знецінення вартості предмета лізингу; Процентний ризик; Валютний ризик; Неотримання платежів, передбачених договорами; Позови у відповідь; Недостатність страхових резервів, кумуляція збитків; Інфляційний ризик; Управлінські помилки; Зміна законодавчої бази.
--	--

Кожен з перерахованих вище ризиків експерти оцінюють за певною системою, де:

- 1 – ймовірність настання низька;
- 2 - ризик, швидше за все, не реалізується;
- 3- про настання події нічого певного сказати не можна;
- 4 - ризик, швидше за все, виявиться;
- 5- ризик реалізується.

Також ризик має бути оцінений в залежності від значення ризику:

- 1 – ризик сприймається як несуттєвий;
- 2 – значення ризику є допустимим ;
- 3– ризик є значним;
- 4 – ризик є критичним ;
- 5- ризик є катастрофічним.

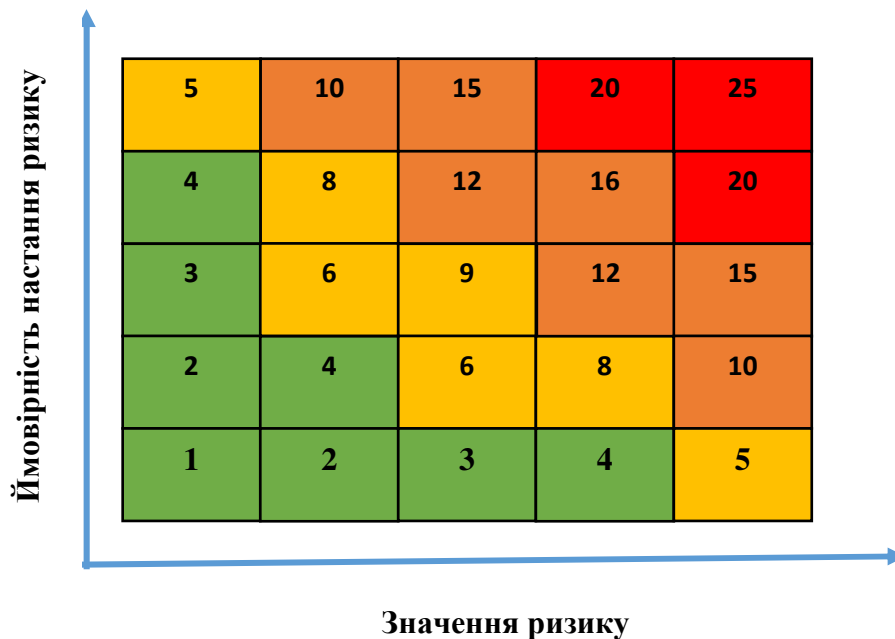

Рис. 2. Карта ризиків діяльності небанківської фінансової установи

На рисунку 2. представлено Карту ризиків діяльності небанківської фінансової установи, відповідно до якої:

- Якщо значення показника ризику від 1 до 4 (зелений колір) – ризик є несуттєвим для установи та не потребує на реагування;
- Якщо значення показника ризику від 5 до 9 (жовтий колір)– ризик є допустимим, не принесе важкої шкоди установі, потребує реагування, проте неактивного;
- Якщо значення показника ризику від 10 до 19 (помаранчевий колір) – ризик є суттєвим, потребує реагування та прийняття відповідних управлінських рішень;
- Якщо значення показника ризику (червоний колір) від 20 до 25 – ризик є катастрофічним, потребує негайного та ретельного реагування.

З позиції здійснення ефективного аналізу діяльності небанківської фінансової установи необхідність вбачаємо в розробці документів внутрішнього користування, зокрема робочих документів аналітика.

Так, для етапу планування управління ризиками запропоновано форму робочого документу (табл. 2).

Таблиця 2.
Робочий документ аналітика «Планування управління ризиками»

Ризик у діяльності небанківської фінансової установи	Місце знаходження ризику на «Карті ризиків»	Заходи, спрямовані на недопущення реалізації ризиків, або зменшенні шкоди, що може виникнути в результаті реалізації ризиків	Успішність реалізації запланованих заходів
<i>Назва ризику</i>	- <i>ймовірність реалізації ризику;</i> - <i>Величина втрат;</i> - <i>загальна оцінка</i>	- <i>опис заходів</i> - <i>терміни реалізації заходів</i>	<i>Аналіз реалізації плану</i>

Слід відмітити, що будь-які результати аналітичного дослідження діяльності установи в цілому або її структурних підрозділів мають бути оформлені у вигляді документів. Саме тому важливим з позиції удосконалення методології економічного аналізу діяльності небанківських фінансових установ є розробка типових форм робочих документів, зокрема для етапу підготовки до економічного аналізу. Важливими для аналітика на даному етапі є оформлення наступних документів: план економічного аналізу та його програми.

Вся інформація, яка отримана за результатами аналізу діяльності небанківської фінансової установи має бути належним чином згрупована та узагальнена. Зокрема, результати економічного аналізу можуть бути представлені у відповідному звіті. Вбачаємо необхідність в розробці форми внутрішнього звіту за результатами аналізу діяльності небанківської фінансової установи (рис.3).

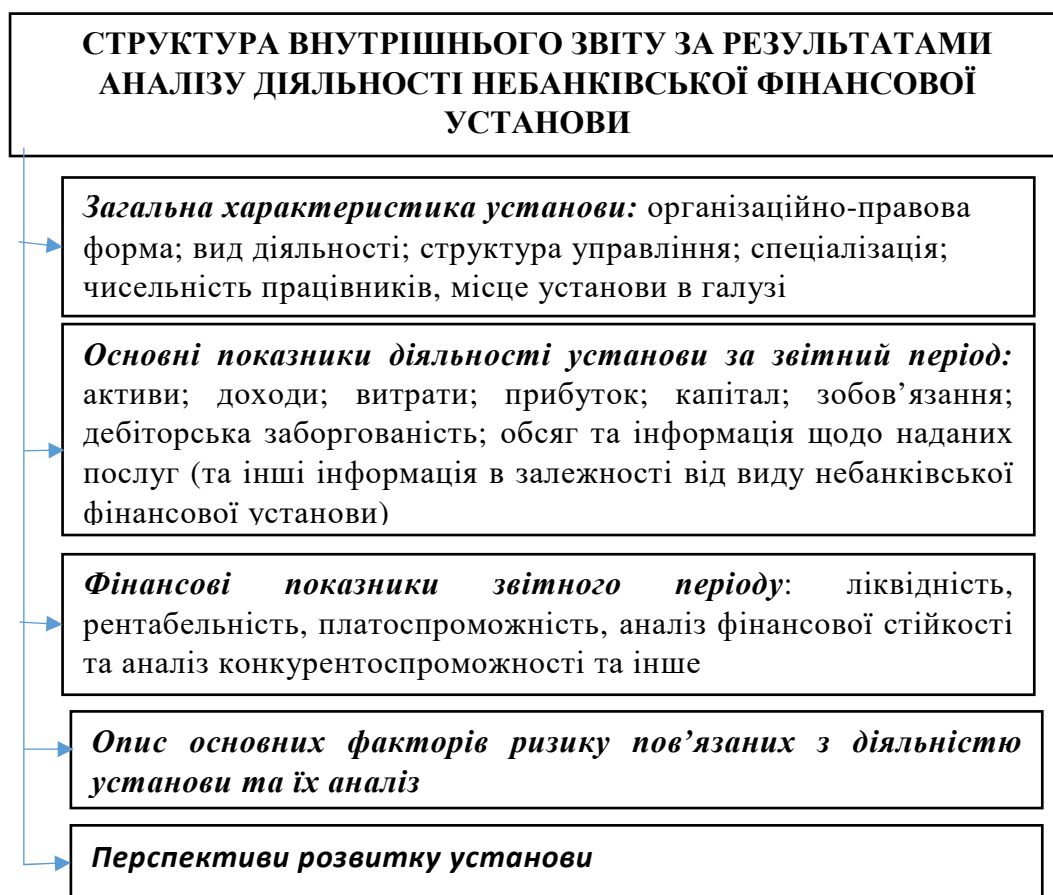

Рис. 3. Структура внутрішнього звіту за результатами аналізу діяльності небанківської фінансової установи

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, небанківські фінансові установи є важливим елементом ринку фінансових послуг, необхідних для забезпечення диверсифікації його функціонування, стабільності та поступальності розвитку. Відповідно, діяльність цього сегменту залежить від ефективності управління ресурсами та зобов'язаннями таких установ, що гарантується аналітичним забезпеченням процесу управління та основі розробленої методології аналізу діяльності небанківських фінансових установ.

Список літератури.

1. Бахтигозина Э.И. Оценка системы внутреннего контроля на основании карты рисков. Вестник Российского экономического университета имени Г. В. Плеханова. 2018;(4):64-68. <https://doi.org/10.21686/2413-2829-2018-4-64-68>
2. Кулік А.В. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. / А.В. Кулік. – К. : ДП «Вид. дім. «Персонал», 2018. – 452 с.
3. Стецюк Л.С. Метод економічного аналізу та його характерні особливості. Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metod-ekonomichnogo-analizu-ta-yogo-harakterni-osoblivosti.html>

References.

1. Bahtigozina, Je.I. (2018), “Assessment of the internal control system based on the risk map”, Vestnik Rossijskogo jekonomicheskogo universiteta imeni G. V. Plehanova, vol. 4, pp.64-68. DOI: <https://doi.org/10.21686/2413-2829-2018-4-64-68>
2. Kulik, A.V. (2018), *Teoriia ekonomichnoho analizu: navch. posib.* [Theory of economic analysis: textbook], DP «Vyd. dim. «Personal», Kyiv, Ukraine, P. 452.
3. Stetsiuk, L.S. “The method of economic analysis and its characteristics”, *Oblik i finansy APK: osvittii portal*, available at: <http://magazine.faaf.org.ua/metod-ekonomichnogo-analizu-ta-yogo-harakterni-osoblivosti.html> (Accessed 10 March 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2020 р.